

TEK PARTİDEN ÇOK PARTİYE (1944 - 1950)

Yazar: Metin TOKER

Yayınevi: BİLGİ YAYINLARI

Basım Yılı: 1990

YAZARIN YAŞAM ÖYKÜSÜ

Galatasaray Lisesi'ni (1942), ardından İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Filolojisi Bölümü'nü bitirdi (1948). 1943-50 arasında Cumhuriyet gazetesinde çalıştı. 1950-53 arasında, Paris'te öğrenim gördüğü sırada Cumhuriyet, Zafer ve Yeni İstanbul gazetelerinin Batı Avrupa muhabirliğini yaptı. 1953 yılında Paris Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü bitirdi. Önceleri sıkı bir İsmet Paşa muhalifi iken ve Paşa hakkında sert yazılar kaleme aldığı Zafer gazetesinde yazarlık yaparken birdenbire muhalefete geçti. Türkiye'ye dönünce Akis dergisini yayımlamaya başladı (1954). Akis Yayınları adıyla bir de yayınevi kurdu. Ankara Gazeteciler Cemiyeti Başkanlığı yaptı. 9 Şubat 1955'te İsmet İnönü'nün kızı Özden Toker'le evlendi, bu evliliğinden üç çocuğu oldu. İsmet İnönü'nün damadı olduğu için "Millî Damat" lakabıyla da anılırdı.

Özden İnönü ile evlendikten sonra politik arenada adı daha çok duyulan Toker, 1967'ye kadar başyazarlığını yaptığı Time benzeri Akis dergisinde, haber dergiciliğinde devrim yaptı. O yılların siyasal iktidarlarına yönelttiği sert eleştiriler yüzünden sık sık yargılandı, bazılarında hapse girdi; Akis dergisindeki bir yazıda Demokrat Parti (DP) hükümetinin devlet bakanlarından Mükerrrem Sarol'a hakaret ettiği gerekçesiyle 1957'de 7 ay 23 gün hapis cezasına çarptırıldı. 1967'de Akis'i kapattıktan sonra, önce Hürriyet, ardından da Milliyet gazetelerinde "Not Defterinden" adlı köşesinde yazılar yazdı.

1977-80 arasında Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün seçtiği kontenjandan Cumhuriyet Senatosu'na girdi. 1980'li yılların başında siyaset yapmayı bırakıp tekrar siyaset üzerine yazmaya başladı. Kayınpederi olan İsmet İnönü'ye ilişkin anılarını anlattığı İsmet Paşa İle On Yıl 1954-64 (1965-69, 4 cilt) adlı kitabını genişleterek, ilk kez 1970'te yayımlanan Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950) adlı kitabıyla birlikte Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944-1973) adıyla 1990-93'te 7 cilt olarak yeniden yayımlandı.

Uluslararası Basın Enstitüsü Şeref Üyesi ve Gazeteciler Cemiyeti Kurucu Üyesi olan Toker, 1983'te kurucuları arasında olduğu İnönü Vakfı yönetimindeki görevini de ölümüne kadar sürdürdü. 18 Temmuz 2002'de, 9 yıldır tedavi gördüğü prostat kanseri nedeniyle yaşamını kaybetti.

KİTAP TANITIMI VE İÇERİĞİ

Metin Toker'ın "Tek Partiden Çok Partiye" adlı kitabı, yazarın "Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları" adlı özel serisinin yedi kitabından birincisidir. Toker bu seride İsmet İnönü'nün Türk Siyasal Hayatında etkin olduğu dönemler itibariyle hem siyasi biyografisini yazmakta, hem de İsmet Paşa nezdinde Türkiye siyasetinde yaşanan gelişmeleri not etmektedir.

Serinin ilk kitabı durumundaki eserde, İkinci Paylaşım Savaşı'nın sonlarının yaklaştığı dönem esas alınarak 1950 Genel seçimleri ve Demokrat Parti'nin iktidara gelişi ekseninde yaşanan olaylar yazarın bakış açısı ve çeşitli bilgi ve belgeler eşliğinde anlatılmaktadır.

Kitabın kendi içerisinde bölümlenmesi de yazarın Türk Siyasal Hayatında kitabın konu ettiği dönemi, yine kendi içerisinde dönemeçlere ayırması ile oluşmaktadır. Bu bakımdan kitap dört bölümden oluşmaktadır:

1. Bölüm İlk Rüzgarlar: Bu bölüm yazarın sınıflandırmasıyla; İkinci Paylaşım Savaşı'nda kazanmakta olan tarafın aşağı yukarı belli olmasıyla başlayan sürecin Demokrat Parti'nin kurulmasına kadar devam eden bölümü ele alınmıştır. Esasen çerçeve belirtilen tarih aralıklarında kalmakla birlikte Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı ve sonraki gelişmeler de kısaca ele alınmaktadır.
2. Bölüm Demokrat Parti'nin Kurulması ve 21 Temmuz Seçimleri başlığını taşımaktadır. Bu bölümde de tek partili dönemin sonu ve yeni bir muhalefet partisinin kurulması çerçevesinde yaşanan olaylar anlatılmakta, 21 Temmuz 1946 seçimleri gibi gerek Türk Siyaseti bakımından, gerekse DP ve sağ gelenek açısından önemli etkileri görülen bir olaya kadar yaşananlar ele alınmaktadır.
3. Bölüm 21 Temmuz Sonrası adını almaktadır ve 1946 seçimlerinden İsmet İnönü tarafından yayınlanan ve Siyasal Literatürümüze "12 Temmuz Beyannamesi" olarak geçen tebliğe kadarki olaylar anlatılmaktadır.
4. Bölüm kitabın son bölümüdür ve "12 Temmuz Beyannamesinden 14 Mayıs" adını almıştır. Bu bölümde de İsmet Paşa tebliğinden 14 Temmuz 1950 Seçimleri ve DP İktidarının başlangıcına kadar yaşanan olaylar yazarın bakış açısıyla gözler önüne serilmektedir.

Kitapta genel çerçeve bu bölümlerle çizilmiş olmakla birlikte "Diziyi Sunuş, Başlangıç ve Giriş" bölümleri de ek olarak sunulmuş ve okuyucuya hem yazarın bakış açısı, kitabın yazılmasına gerekçe olan şeyler ve çalışma metodu anlatılmış hem de genel olarak serinin gidişatı ve bölümleri hakkında da bilgi verilmiştir.

KİTAP HAKKINDAKİ GÖRÜŞLER

Metin Toker, bir gazeteci - yazar olarak Cumhuriyetin ilk yıllarından aşağı yukarı 1980’li yıllara kadar siyaset ve basın çevrelerinde etkili olmuş bir karakterdir. Gerek yayınladığı Akis gibi medya neşriyatlarıyla, gerekse anı ve biyografi tarzında kaleme aldığı politik magazin sayılabilecek eserleriyle oldukça ilgi ve etki oluşturmuş bir şahsiyettir. Yazım tarzı itibarıyla bu kitapta da hemen hemen bütün eserlerinde tercih ettiği basit ve sade bir Türkçe kullanım tekniğini sürdürmüş, ağıdalı ve uzun cümlelerden kaçınarak ve kimi zaman belgelere dayandığı anlatımlarını çoğunlukla açık kaynaklara ve kişisel görüşmelerinden aldığı bilgileri de ekleyerek kanıtlama yolunu kullanmıştır. Dönemin tarihsel şahsiyetlerinin çoğuyla şahsi olarak ilişkisi olması, yüz yüze görüşmeler yapmış olması ve kendisinin de bizzatıhi dönem insanı ve gazetecisi olması sebebiyle, anlattıklarının belirli bir ağırlığı olması doğaldır.

Ancak yine de bazı açıklamaları kitabın basımından sonra tenkit ve tektip edilmiştir. Örneğin: Mükerrerem Sarol hakkında; DP’nin ilk dönemlerinde İstanbul İl Başkanlığı için bazı hiziplerde bulunduğu yönündeki iddiaları Sarol tarafından doğal olarak reddedilmiştir¹ Yine de en azından bahsedilen konu özelinde tarihsel bir inceleme yapıldığında Toker’in tespitlerini doğrular bazı olgular saptamak mümkündür.

Milli Şef’e çok yakın olması hasebiyle, döneme ışık tutan bazı bilgi ve belgeleri ilk defa açıklamış olması da kitabı ilgi çekici kılmaktadır. Örneğin İsmet İnönü’nün belirli bir dönemi esas alan not defterini bularak yayınlaması, özellikle İnönü – Bayar çekişmesi olarak yorumlanan döneme açıklık getirmektedir.

Diğer taraftan yazarın ideolojik olarak saplantılı olduğu ve bu bakımdan ileri sürdüğü fikirleri nesnel olarak sunmadığı da bazı açıklamalarından açık biçimde anlaşılmaktadır. Örneğin: yazar bir “sol” parti sempatzanı ve hatta onun yayın organının genel yayın yönetmeni hüviyeti taşımaktadır. Ancak 1938’den 1950’ye kadar geçen süreci anlatırken sol “müfritleri” (sosyalist eğilimli yazarları kastediyor) ülkeyi dışarıya jurnalleyen ve demokrasiyi lav etmek isteyen komünist sempatzanları olarak tanımlamaktadır.

Yazara göre Atatürk’ten sonra Türkiye’nin Batıya yanaşmaktan başka seçeneği yoktur ve bu bakımdan bu seçenek dışında fikirleri olan herkes şu ya da bu biçimde rejim ve demokrasi düşmanıdır. Aynı biçimde örneğin ülkemizde SSCB ile yapılacak bir mutabakat veya boğazlarda birlikte savunma mevzileri kurulması resmen ülkenin "Demirperde’ye” peşkeş çekilmesi olacakken, karşı kampta yer alan ABD ve İngiliz zırhlılarının zırt pırt ülke limanlarına yanaşması “ilişkileri geliştiren” bir olgu olarak ortaya konmaktadır.

Atatürk’e genellikle yapıldığı üzere övgüler düzülürken yazarın tabiriyle “Atatürk’ün adamlarına” mesela Tevfik Rüştü Aras, Hasan Rıza Soyak gibi devlet adamlarına verip verştirilmekte, siyasi hırs, ihtiras ve dönemin şartlarını anlayamama gibi suçlamalar yöneltilmektedir. Hatta öznellikte bir adım daha atılarak mesela aslında Zekeriya Sertel’in aslında sosyalist olmadığı eşinin etkisinde olduğu, eşinin de Nazım Hikmet’in etkisinde olduğu gibi varsayımlarda bulunmaktadır.

1 Mükerrerem Sarol- Bilinmeyen Menderes 1. Cilt İnkılap Yayınları 2013; 72

Sonuç olarak kendisini konumlandırığı siyasi temel perspektifinden yazarın eserlerinin çok önemli olduğu, ancak özellikle okuma yapılırken karřılařtırılmalđ bir yöntemi tercih etmenin daha yararı olacağı düşünülmektedir. Örneğin bu kitabın incelenmesi süreci Zekeriya Sertel, Tefvik Rüştü Aras, Mkerrem Sarol, Samet Ađaođlu ve Celal Bayar gibi isimlerin anılarıyla karřılařtırılmalđ olarak sürdürülmelidir. Özellikle politik önermelerinin ve dönemin yapısının da alışılabilmesi açısından etin Yetkin'in Karşıdevrim, Ali Gevgilli'nin Yükseliř ve Düřüř, Atakan Hatipođlu'nun CHP'nin İdeolojik Dönüřümü gibi eserlerinin karřılařtırılmalđ olarak okunması gerektiği düşünülmektedir. Her durumda Türk Siyasetinin yapısal analizi konusunda çalışan araştırmacılar için Metin Toker, bir hareketin ve genel olarak Türkiye'deki toplumsal koşulların anlaşılması açısından önemli kaynak ve katkılar sunmaktadır. Bugüne dek Türkiye'de yaşanan tüm krizlerin, toplumsal tabakalaşmanın ve siyasetteki yapısal sorunların kaynakları, Metin Toker'in anlatılarında izlerini bırakmaktadır.

Sezer MEMİř